

соціальна ізоляція, соціальна незахищеність, страх перед майбутнім в умовах нестабільності суспільства. Людину, яка вчинила насильство, відрізняє потреба домінування над оточуючими, а способом підпорядкування собі є жорстокість.

Наслідки жорстокого поводження впливають в цілому на психіку дитини, і ці наслідки виявляються в дорослому житті в формі різних зловживань (наркотики, алкоголь, лікарські препарати) різних порушень, пов'язаних з неприйняттям себе. Переживання фізичного насильства в дитинстві, а точніше, розвиток дитини в умовах, де насильство є нормою міжособистісних відносин, часто пов'язують з рівнем агресивності, які спостерігаються в подальшому житті.

Список бібліографічних посилань

1. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 4. С. 47–53.
2. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. / автор.-упоряд.: Т. В. Вовчок, Н. П. Степура, І. С. Даниленко та ін. ; за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ : Експрес, 2009. 328 с.
3. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие / авт.-сост. Л. В. Мардахаев. М. : Академия, 2002. 368 с.

Отримано 14.02.2020

УДК 069:[378.6:351.74](477)

Павло Дмитрович ЧЕРВОНИЙ,

*старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук;*

 <https://orcid.org/0000-0002-8172-7732>

ІСТОРІЯ МУЗЕЮ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА В КУРЯЖІ

Викладена історія будівництва музею ім. А.С. Макаренка, у якому прийняли великий колектив фахівців: архітектори, інженери, мистецтвознавці, дизайнери. Дотепер це одна із найкращих музейних експозицій гуманітарного профілю за предметно-просторовим рішенням та інформативним наповненням, пов'язаним із педагогічною діяльністю А. С. Макаренка.

У 1988 році виповнилося 100 років з дня народження відомого в СРСР педагога А. С. Макаренка. Музей А. С. Макаренка побудований на місті комуни в Куряжі. Урочисте відкриття відбулося 18 серпня 1988 року. На фронтоні музею є такі слова: «Я був звичайним народним учителем. А. С. Макаренко», а ліворуч від центрального входу – барельєфи О. М. Горького та Н. К. Крупської [1].

Архітектурно-художнє вирішення зовнішнього вигляду і внутрішньої композиції музейного будинку відображає епоху, в якій формувалася педагогічна практика А. С. Макаренка. Завдання з його спорудження, обладнання експозиційних і фондових приміщень вирішував великий колектив фахівців: архітектори, інженери, мистецтвознавці, дизайнери. Художнє оформлення експозицій будинку-музею здійснювала художник-декоратор Глушич Галина Василівна, яка запропонувала архітекторам відобразити в будівлі повість «Прапори на баштах». Музей спроектовано функціонально, забезпечено найкращий огляд експозицій, немає перетину потоків відвідувачів, створені оптимальні умови для наукової та масово-освітньої роботи. Велике значення в архітектурно-художньому оформленні музею та експозиційних залів має використання нових будівельних і декоративних матеріалів. Застосовано поєднання кам'яної та цегляної кладки, бетону, скла, металу. У центрі музею розміщена гвинтова драбина на оглядовий майданчик, виконаний у формі башти, над ним майорить прапор.

Улітку 1987 року Галина Василівна прибула на місце, де повинен бути будинок-музей. На цьому місці неповнолітні, які відбували покарання в Курязькій виправній трудовій колонії, розчищали територію під наглядом озброєного конвоїра. Донедавна на цьому місці був старий двоквартирний дерев'яний будиночок. Коли вона підійшла до них, вартовий зупинив її, попередив, що з ними розмовляти заборонено. Один із колоністів запропонував їй попиту чаю, бо відповідно до режиму наступив час для відпочинку. Галина Василівна погодилась, а потім побачила, з якого посуду вони п'ють чай. Це були брудні, гнуті, биті металеві кружки. Однак вона переборолала себе й випила з ними чаю. У цю мить щось пережила, вона відчула тих вихованців, той час, коли неповнолітні безпритульні діти за часів Макаренка виховувалися в Курязі. Цей випадок вплинув на неї, допоміг по-своєму відчутти обстановку, переживання, які відчували діти тих часів. Щоб відчутти дух, історію, відкрити інтуїцію Г. В. Глушич відвідала також с. Ковалівку під Полтавою, де свого часу була колонія ім. М. Горького. Це допомогло спроектувати тематичні конструкції, підібрати колір експозиції, експонати, композиції. Художнє оформлення експозиційного залу підпорядковане принципу єдності змісту й форми. Колір стін, стелі, підлоги, оформлення експозиційних вузлів і окремих експонатів – усе це відображає кінець XIX і 20-30-ті роки XX ст., виконано в стилі соцреалізму та авангарду, тобто стіни з червоної цегли, лозунги, етапи діяльності оформлені на чорному та червоному фонах.

Виконана багатогранна експозиційна робота музею, яка складалася з таких етапів: наукова підготовка експозицій, складання планів, добір і виготовлення експонатів, підготовка пояснювальних матеріалів, оформлення і

монтаж експозицій, відкриття експозицій, фіксація і подальше вдосконалення.

Галина Василівна проектувала експозиції зі знанням джерел і музейних предметів для правильного їх добору, враховувала психологію сприймання і сучасні напрями декоративно-оформлювального мистецтва.

Усі плакати, композиції та конструкції виготовлялися майстрами художнього фонду під її керівництвом. Портрети вихованців написали художники цього ж фонду. Портрети вихованців Макаренка відтворені за фотографіями і написані художниками Інституту. Так, портрет А. С. Макаренка написав А. Капшук, О. М. Горького – К. А. Тяньпетер, інший портрет Макаренка написав художник Н. Р. Капельников.

А от встановлювати і розміщувати експонати допомагали вихованці Курязької ВТК, які чітко виконували вказівки Г. В. Глушич. При створенні інтер'єрів був використаний авторський підхід, тому нині музей Макаренка сучасні музеєзнавці називають музеєм із харизмою.

Дотепер це одна із найкращих музейних експозицій гуманітарного профілю за предметно-просторовим рішенням та інформативним наповненням, пов'язаним із педагогічною діяльністю А. С. Макаренка. Це макети, настінні розписи, портретні замальовки безпритульників, створені поколінням чудових рисувальників, майстрів Харківської школи мистецтв у будівлі, побудованій як асоціативна паралель до повісті А. С. Макаренка «Прапори на баштах». Предметно-просторове рішення, органічне розміщення експонатів, дозволяють сприймати цей музей як документ епохи та як об'єкт, створений в дусі часу [2].

На підставі подання Міністерства інвестицій і будівництва України та Спілки архітекторів України присуджена Державна премія України керівникові будівництва, начальнику Курязької ВТК Управління внутрішніх справ у Харківській області Підгорному Ігорю Львовичу, провідному архітекторові Укрміськбудпроекту Виноградівій Іраїді Вікторівні, головному архітекторові проектів Укрміськбудпроекту Другаку Олександрю Григоровичу, начальникові групі архітекторів Укрміськбудпроекту Яковенку Олександрю Геннадійовичу. Підгорному Ігорю Львовичу Указом президента України від 28 грудня 1992 р. № 637/92 за архітектуру музею А. С. Макаренка Курязької ВТК у селищі Подвірки Харківської області було присуджено Державну премію України з архітектури 1992 року [3].

Також на території Курязької ВТК знаходяться такі скульптурні групи, як «Горький і Макаренко» та «Макаренко і його вихованці».

Автором скульптурної групи «Горький і Макаренко» був скульптор К. М. Присталов, а архітектором А. Шауліс. Відкрита скульптурна група була 3 вересня 1987 року. Ця робота виконана із бронзи й відливалась у ливарному цеху колонії за участю працівників і вихованців Курязької ВТК.

Скульптурно-меморіальна група «Макаренко і його вихованці» виконана на Харківській скульптурній фабриці із граніту. Автором був Савченко Віктор Миколайович, архітектором – Антропов Анатолій Олександрович. Скульптурно-меморіальна група установа на майдані ім. А. С. Макаренка перед будівлею адміністративного корпусу колонії. Відкрита 18 серпня 1988 року. Про це говорить перелік і опис скульптур і меморіальних дошок, встановлених у Курязькій ВТК ім. А. С. Макаренка 1987 року [4].

Основною формою роботи музею є екскурсія. Однак діяльність музею стала корисною не тільки для неповнолітніх правопорушників та вихованців ВТК, а й для населення, а особливо тих фахівців, які виховували та навчали школярів, юнацтво і молодь, дослідників творчого та життєвого шляху А. С. Макаренка.

Екскурсія розпочинається з ознайомлення з полотном невідомого художника, де зображений Курязький монастир, на території якого була колонія ім. Дзержинського, та портретом А. С. Макаренка, який написав його вихованець, в минулому безпритульний Георгій Камишанський. Цей портрет називають ще й живим – куди б ви не переміщалися, очі Макаренка спостерігають за вами.

Відповідно до відділів, екскурсія продовжується з розповіді про дитячі та юнацькі роки, першу педагогічну діяльність А. С. Макаренка до навчання в Полтавському учительському інституті. На стендах розміщені копії документів та фотографії сім'ї А. С. Макаренка. Наступний розділ називається «Народний учитель», він розповідає про початок роботи з безпритульними в колонії ім. О. М. Горького. Розділ «Курязький період» розповідає про переїзд колонії ім. М. Горького до Куряжу. Наступний розділ присвячений створенню і діяльності комуни ім. Ф. Дзержинського, періоду педагогічної та літературно-творчої діяльності. Також там знаходиться оригінал посмертної маски та кистей рук А. С. Макаренка. Експонати розповідають про життєвий та трудовий шлях його вихованців, їх діяльність, матеріали, що пов'язані з ім'ям А. С. Макаренка у світі. Дана експозиція присвячена тим науковцям та вчителям-практикам, які нагороджені медаллю А. С. Макаренка.

Серед експонатів знаходяться прапор дитячої трудової колонії ім. М. Горького 1927 року, який надав у 1988 році один із вихованців А. С. Макаренка – К. Белковський, портрет Макаренка, який написав Г. В. Камишанський, окуляри А. С. Макаренка, косоворотка (вишита сорочка). Галина Костянтинівна Калабаліна передала до музею після смерті Семена Калабаліна башлик Макаренка, яким Макаренко зігрівав Семена, коли забрав його із полтавської тюрми. 13 березня 2013 року гостем музею був внучатий племінник, письменник, режисер Антон Васильєв-Макаренко, який подарував чорнильницю А. С. Макаренка.

Також в музеї знаходиться меморіальна дошка про присвоєння імені А. С. Макаренка Курязькій виховно-трудої колонії згідно з постановою Ради міністрів УРСР від 24.02.1989 року № 60. Щороку музей відвідує більше 3000 осіб, серед яких учні шкіл, студенти педагогічних та інших закладів вищої освіти, курсанти МВС України, педагоги, мешканці Харківської, Полтавської та Сумської областей, міжнародні делегації, представники різних організацій, які працюють з адитивною поведінкою дітей та молоді, представники Міжнародної Макаренківської асоціації.

Дотепер у музеї проходять конференції, присвячені А. С. Макаренку, вихованню дітей, презентуються різні проекти, один із них – «Сучасний музей з харизмою».

Отже, педагогічна спадщина А. С. Макаренка продовжує своє життя завдяки музею А. С. Макаренка в с. Подвірки, здійснюється виховання дітей за методикою видатного педагога, розширення їхнього світогляду, подається правильний приклад шанування пам'яті визнаного усім світом педагога, надається інформація для роздумів щодо навчання та формування педагогічних умінь у студентів, творчий підхід та пошук нових методів виховання дітей та юнацтва в умовах стрімких суспільно-історичних та інформаційних процесів. Діяльність музею має велике значення для пізнання історії краю, а для педагогів вивчення спадщини А. С. Макаренка – це невичерпне джерело знань із теорії і практики їх видатного попередника.

Список бібліографічних посилань:

1. Гетьманець. І. О. Літературно-меморіальний музей Макаренка // Літературна Харківщина : довідник. 2-ге вид. Харків, 2007. С. 175.
2. Вольпе Н. Семья, род, нация. Из серии выставок в рамках проекта «Харьковские династии».
3. Про присудження Державних премій України по архітектурі 1992 року : Указ Президента України від 28.12.1992 № 637/92 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/92> (дата звернення: 26.02.2020).
4. Лист директора ХСФ В. Г. Шепиль начальнику Курязької ВТК ім. А. С. Макаренка Підгорному Л. І. від 17.06.1991 № 90.

Отримано 28.02.2019

